

Членські внески як джерело фінансування політичних партій в Україні та Польщі: порівняльний аналіз

Membership fees as a source of funding political parties in Ukraine and Poland: comparative analysis

Володимир Джуган

Ключові слова:

політичні партії, фінансування політичних партій, джерела фінансування політичних партій, члени політичних партій, членські внески.

Key words:

political parties, financing of political parties, sources of funding of political parties. members of political parties, membership fees.

Постановка проблеми. Діяльність політичних партій має велике значення для будь-якої країни, оскільки політичні партії є свого роду посередниками між державною та громадянським суспільством, доносячи до влади вимоги різних соціальних груп і беручи активну участь у реалізації цих вимог¹. Водночас фінансова забезпеченість є одним із визначальних факторів незалежності політичних партій, які для провадження статутної діяльності потребують значних коштів, причому потреба в них постійно зростає², що пояснюється насамперед зростанням вартості виборчих кампаній³. Хоча членські внески й не є вирішальним і найбільшим джерелом фінансування в країнах, де запроваджені ті чи інші моделі державного фінансування політичних партій, проте вони продовжують залишатися одним із основних джерел фінансування партій.

Стан дослідження проблеми. В Україні окремі аспекти фінансування політичних партій досліджували такі вчені, як Н. Богашева⁴, В. Кафарський⁵, О. Васильченко⁶, Г. Петришина-Дюг,⁷ Е. Олефіренко,⁸ С. Кустова⁹ О. Коцюруба¹⁰ та інші. Разом із тим окремі дослідження присвячені безпосередньо членським внескам як одному із джерел фінансування партій в Україні практично не проводилися.

Метою статті є дослідження особливостей правового регулювання членських внесків як джерела фінансування політичних партій в Україні та Польщі.

¹ Шухов Ф.Г. Общественные объединения как институт гражданского общества: теоретико- и историко-правовое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ф.Г. Шухов. – Санкт-Петербург, 2015. – С. 169.

² Петришина-Дюг Г.Г. Фінансування політичних партій: проблеми правового регулювання у сучасних державах / Г.Г. Петришина-Дюг // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2013. – № 60. – С. 91–92.

³ Skotnicki K. Modele i źródła finansowania partii politycznych / K. Skotnicki // Przegląd Sejmowy. – 2014. – № 1. – S. 29–30.

⁴ Богашева Н.В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : [монографія] / Н.В. Богашева. – К. : Логос, 2012. – 446 с.

⁵ Кафарський В.І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності : [монографія] / В.І. Кафарський. – К. : Логос, 2008. – 560 с.

⁶ Васильченко О. Фінансування політичних партій у зарубіжних країнах / О. Васильченко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – № 6. – С. 80–85.

⁷ Петришина-Дюг Г.Г. Проблеми вдосконалення фінансування діяльності політичних партій України (конституційно-правовий аспект) / Г.Г. Петришина-Дюг // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 10-1. – Т. 1. – С. 74–77.

⁸ Олефіренко Е.О. Правове регулювання державного фінансування політичних партій: вітчизняний і світовий досвід / Е.О. Олефіренко // Порівняльно-аналітичне право – 2016. – № 1. – С. 74–76. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/1_2016/21.pdf.

⁹ Кустова С.М. Фінансування політичних партій як структурна складова інтеграційного процесу України до ЄС / С.М. Кустова // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2015. – № 3. – С. 105–110.

¹⁰ Коцюруба О. Публічне фінансування політичних партій: перспектива для України на досвіді Польщі / О. Коцюруба // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2013. – № 57. – С. 179–188.

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці пропонуються різноманітні класифікації джерел фінансування політичних партій. Так, Н. Платонова всі джерела фінансування партій ділить на два види: традиційні (до яких учена зараховує членські внески та інституційні пожертвування) і зростаючі (до яких належать державне та приватне фінансування партій, а також доходи від діяльності політичної партії)¹¹. Г. Петришина-Дюг пропонує виділяти три групи джерел фінансування політичних партій: особисті кошти; добровільні пожертвування фізичних і юридичних осіб; державне фінансування¹².

Історично першим і найбільш поширеним залишається таке джерело фінансування партій, як вступні та членські внески, хоча сьогодні обсяг залучених коштів із цього джерела є незначним¹³. Як відзначає Г. Петришина-Дюг, членські внески не в змозі покрити всі витрати партії (в окремих західних країнах вони становлять лише до 20% бюджету партії) і для забезпечення своєї діяльності вони залучають інші джерела фінансування, зокрема отримують кошти від свого майна й ведення комерційної діяльності¹⁴. Це пояснюється переважно незначною кількістю членів партії, а також незначними сумами членських внесків¹⁵. Також як одну з основних причин зниження ролі членських внесків у системі джерел фінансування політичних партій називають значні розміри державного фінансування, що отримують партії, як наслідок партії стали значно менше зацікавленими в отриманні коштів за рахунок членських внесків і від власної діяльності¹⁶. Парламентська Асамблея Ради Європи в Рекомендаціях щодо фінансування політичних партій¹⁷ відзначає, що членських внесків, традиційних і безспірних джерел фінансування недостатньо з огляду на витрати на політичну боротьбу, що постійно зростають. Тому політичні партії повинні отримувати фінансування з державного бюджету для запобігання встановленню залежності від приватних донорів і гарантування рівних можливостей для всіх політичних партій.

Питанню членських внесків приділяли певну увагу й інші міжнародні організації. Так, Венеційська комісія в Керівних принципах правового регулювання діяльності політичних партій, які прийняті на 84-му пленарному засіданні, визначає, що політичні партії можуть вимагати сплати членських внесків, котрі є законним джерелом формування їх коштів, за умови, що розмір внесків не перешкоджає невинуватим чином вступу до партії нових членів, а також якщо членські внески не використовуються як засіб обійти встановлені законодавством обмеження на пожертвування коштів політичній партії. На думку Венеційської комісії, цього можна досягнути шляхом кваліфікації на законодавчому рівні членських внесків як різновиду пожертвувань¹⁸.

Система фінансування політичних партій в Україні за останній рік зазнала істотних змін. Передусім ідеться про положення Закону України «Про політичні партії в Україні»¹⁹, які набули чинності 1 липня 2016 року, щодо державного фінансування політичних партій. Державне фінансування політичних партій, незважаючи на досить тривалу та успішну практику його застосування в країнах Європейського Союзу, для України є принципово новим явищем. Також відзначимо, що поряд із уведенням державного фінансування партій зазначені вище зміни до Закону України «Про політичні партії в Україні»²⁰ внесли суттєві корективи й в інші джерела фінансування політичних партій (установлення чіткого максимального річного розміру внесків на підтримку політичної партії від одного громадянина та від юридичної особи тощо).

¹¹ Платонова Н. Источники финансирования политических партий в Российской Федерации / Н. Платонова // Право и управление. XXI век. – 2011. – № 1. – С. 71.

¹² Петришина-Дюг Г.Г. Фінансування політичних партій: проблеми правового регулювання у сучасних державах / Г.Г. Петришина-Дюг // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2013. – № 60. – С. 94.

¹³ Платонова Н.И. Правовое регулирование финансирования текущей деятельности политических партий в Российской Федерации и зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Н.И. Платонова. – М., 2015. – С. 79.

¹⁴ Петришина-Дюг Г.Г. Фінансування політичних партій: проблеми правового регулювання у сучасних державах / Г.Г. Петришина-Дюг // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2013. – № 60. – С. 94.

¹⁵ Skotnicki K. Modele i źródła finansowania partii politycznych / K. Skotnicki // Przegląd Sejmowy. – 2014. – № 1. – С. 32.

¹⁶ Zbieranek J. Finansowanie partii politycznych w Polsce – czy i jakie zmiany? / J. Zbieranek [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/PolicyPaper_Finansowanie%20partii.pdf.

¹⁷ Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо фінансування політичних партій від 22 травня 2001 р. № 1516 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yuriy-shveda.com.ua/en/communion/partology/624-rekomendations.html>.

¹⁸ Руководящие принципы правового регулирования деятельности политических партий, приняты Венецианской комиссией на 84-м пленарном заседании (Венеция, 15–16 октября 2010 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.osce.org/ru/odihr/81988?download=true>.

¹⁹ Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.

²⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон України від 8 жовтня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 49–50. – Ст. 449.

Закон України «Про політичні партії в Україні» визначає, що надання матеріальної та фінансової підтримки політичним партіям здійснюється у формі внесків на підтримку партій; державного фінансування статутної діяльності політичних партій. Внеском на підтримку політичної партії є кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, позики (кредити), нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального або негрошового характеру, у тому числі членські внески членів політичної партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності на підтримку політичної партії. Тобто Закон України «Про політичні партії в Україні» визначає членські внески як різновид внеску на підтримку політичної партії.

Ст. 24 Закону Польщі «Про політичні партії»²¹ передбачає, що політична партія може отримувати фінансування за рахунок членських внесків, пожертвувань, успадкування відповідного майна або коштів, доходів від деяких видів власної діяльності та за рахунок державного бюджету (у вигляді «субсидії»). Політична партія може отримувати такі види доходу: відсотки від коштів, що зберігаються на банківських рахунках; від реалізації активів партії; від видів діяльності, які передбачені ст. 27 «Про політичні партії» (продаж текстів програм партії, партійної символіки та деяка інша діяльність, що не розглядається законодавством Польщі як комерційна діяльність). Також політична партія може отримати кредит у фінансових установах Польщі. Кожне з наведених вище можливих джерел фінансування партій детально регламентується законодавством.

Як бачимо, законодавство України та Польщі тільки передбачає, що членські внески є одним із джерел фінансування партій, проте не регламентує ні їх розміри, ані порядок сплати. Для з'ясування цих питань звернемося до статутів окремих політичних партій України та Польщі.

Статути практично всіх політичних партій України передбачають як один із основних обов'язків члена політичної партії сплату членських внесків (п. 2.5 статуту політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Свобода»²², п. 3.1 статуту політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»²³, п. 2.9 статуту Соціалістичної партії України,²⁴ п. 4.3 статуту політичної партії «Громадянська позиція»²⁵ тощо).

У свою чергу, статути партій зазвичай безпосередньо не регулюють розміри й процедуру сплати членських внесків, зазначаючи натомість, що ці питання регулюються окремим положенням, яке затверджується вищим партійним органом. Так, п. 5.4.13 статуту політичної партії «Громадянська позиція» передбачає, що членські внески, їх сплата й розподіл визначаються положенням про членські внески, що затверджується Радою партії. Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція»²⁶ передбачає два види членських внесків: щомісячні членські внески та цільові внески. Щомісячний членський внесок – грошове перерахування, що сплачується членами партії щомісячно. Розмір щомісячних членських внесків визначається рішенням Ради партії щорічно на кожний поточний рік (на 2016 рік установлений щомісячний членський внесок для членів партії незалежно від обсягу річного доходу в розмірі не менше ніж десять грн.). Цільовий внесок – грошове перерахування, що сплачується членами партії добровільно в разі необхідності за цільовим призначенням для фінансування конкретних програм²⁷. Також Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція» передбачає, що особи, відповідальні за облік членських внесків, на підставі інформації про надходження членських внесків складають зведений звіт про отримані членські внески за квартал і за рік загалом. На підставі заяви члена партії Радою регіональної організації партії «Громадянська позиція» може бути надано відстрочку сплати щомісячного членського внеску, але не більше ніж на три місяці.

Варто відзначити, що не в усіх політичних партіях розмір членського внеску є загальним та однаковим для всіх. У деяких партіях розмір внесків визначається залежно від доходу, отриманого членом партії.

²¹ Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970980604>.

²² Статут політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svoboda.org.ua/party/charter/>.

²³ Статут політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ba.org.ua/statut/>.

²⁴ Статут Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spu.in.ua/uk/about/statut_partii.

²⁵ Статут політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grytsenko.com.ua/statut.html>.

²⁶ Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grytsenko.com.ua/polozhennja-pro-chlens-ki-vnesky.html>.

²⁷ Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grytsenko.com.ua/polozhennja-pro-chlens-ki-vnesky.html>.

Наприклад, п. 1.4 Положення «Про порядок сплати та обліку партійних внесків» політичної партії «Сила людей»²⁸ визначає, що членські внески – це кошти, які щомісячно сплачуються членами партії для її фінансування. Розмір внеску визначається особою на власний розсуд, але не може бути меншим ніж 1% від місячного доходу особи, що його сплачує, мінімальний розмір членського внеску становить п'ятдесят грн.

Статути провідних політичних партій Польщі також передбачають тільки обов'язок сплачувати членські внески й не визначають при цьому саму процедуру та розміри таких внесків (§ 7 статуту політичної партії «Громадянська платформа Республіки Польща»²⁹, ст. ст. 43 і 88 політичної партії Польщі «Право та Справедливість»³⁰, ст. 11 Статуту політичної партії «Союз демократичних лівих сил»³¹). Безпосередньо порядок сплати членських внесків регулюється окремими рішеннями партійних органів. Наприклад, ухвала Національної ради політичної партії «Союз демократичних лівих сил» «Про засади фінансової діяльності Союзу демократичних лівих сил» від 23 березня 2013 року³² у § 3 визначає розмір щомісячного членського внеску в п'ять злотих, а для пенсіонерів, студентів і безробітних – не менше ніж один злотий. В особливих випадках місцеві ради партії можуть приймати рішення про тимчасове звільнення окремих членів партії від сплати членських внесків. Також зазначена Ухвала поряд із членськими внесками передбачає сплату одноразового вступного внеску в розмірі десяти злотих, а для пенсіонерів, студентів і безробітних у розмірі п'яти злотих. Облік вступних і членських внесків ведеться відповідною уповноваженою особою в реєстрі членських внесків.

Також відзначимо, що сплата членських внесків певним чином впливає на реалізацію конституційного права на об'єднання в політичні партії, оскільки й в Україні, і в Польщі систематична несплата членських внесків є підставою для виключення з політичної партії. Тут варто акцентувати увагу на дещо різних підходах до регулювання цього питання в статутах політичних партій України й Польщі. Так, у Польщі статуті політичних партій в основному безпосередньо передбачають наслідки несплати членських внесків. Наприклад, ч. 3 § 7 статуту політичної партії «Громадянська платформа Республіки Польща» передбачає, що несплата членських внесків терміном більше ніж шість місяців призводить до призупинення права голосу в цього члена політичної партії; ст. 6 статуту політичної партії «Право та Справедливість» визначає, що несплата членських внесків протягом шести місяців призводить до втрати членства в партії; ст. ст. 6 і 7 Статуту політичної партії «Союз лівих демократичних сил» передбачають, що несплата членських внесків протягом дванадцяти місяців є підставою для виключення члена з партії, а несплата внесків протягом шести місяців призводить до втрати таким членом активного й пасивного виборчого права всередині партії, тобто особа не може балотуватися на жодні партійні посади та брати участь у будь-яких голосуваннях усередині партії.

Натомість статуті політичних партій України в абсолютній більшості серед підстав для виключення члена з партії не наводять таку, як несплата членських внесків. Хоча Положення партій про порядок сплати та обліку партійних внесків переважно передбачають, що член партії, який не сплачує членських внесків протягом тривалого терміну, виключається з партії. Так, Положення «Про порядок сплати та обліку партійних внесків» політичної партії «Сила людей»³³ передбачає, що члени партії, які прострочили сплату членських внесків більше ніж на три місяці, письмово інформуються про це Секретаріатом партії, у тижневий термін мають погасити заборгованість. У разі непогашення заборгованості такий член автоматично виключається з партії. Відповідно до п. 3.9 Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція»³⁴, член партії, який не сплачує членських внесків більше ніж шість місяців, виключається з партії.

²⁸ Положення «Про порядок сплати та обліку партійних внесків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sylalyudey.org/polozhennya-pro-splatu-partijnih-vneskiv/>.

²⁹ Statut Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.platforma.org/dokumenty/statut-po>.

³⁰ Statut Prawa i Sprawiedliwości [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pis.org.pl/dokumenty?search=STATUT&sort=la-test&tag>.

³¹ Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej (tekst uchwalony na VI Kongresie SLD w dniu 23 stycznia 2016 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sld.org.pl/public/ckfinder/userfiles/files/STATUT_KONGRES20160123.pdf.

³² Uchwała Rady Krajowej SLD z dnia 23.03.2013 r. Zasady gospodarowania finansami Sojuszu lewicy demokratycznej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sld.org.pl/ckfinder/userfiles/files/uchwala%20RKSLD%2020130323_zasady%20finansowe%20SLD.pdf.

³³ Положення «Про порядок сплати та обліку партійних внесків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sylalyudey.org/polozhennya-pro-splatu-partijnih-vneskiv/>.

³⁴ Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grytsenko.com.ua/polozhennja-pro-chlens-ki-vnesky.html>.

Висновки. 1. Законодавство України й Польщі досить поверхово регулює таке джерело фінансування партій, як членські внески, зараховуючи це питання до сфери регулювання самих політичних партій.

2. Членський внесок як джерело фінансування політичної партії – це передбачений законодавством, регулярний грошовий внесок, який сплачується на користь партії її членами в порядку, розмірах і в строки, передбачені статутом або окремими положеннями партії про членські внески, є обов'язковим для всіх членів партії, окрім випадків, передбачених статутами або окремими положеннями партії. Розмір членських внесків або може встановлюватися у вигляді певного відсотка від доходу члена партії, або бути зафіксованим у конкретному грошовому розмірі, що є загальним для всіх членів партії незалежно від рівня їхнього доходу, окрім випадків установа пільгових розмірів членських внесків для окремих категорій осіб (студенти, пенсіонери, інваліди тощо).

3. Для належного гарантування реалізації конституційного права на об'єднання в політичні партії в Україні положення про виключення з партії на підставі несплати членських внесків повинні передбачатися саме в статуті політичної партії, оскільки ч. 8 ст. 6 Закону України «Про політичні партії в Україні» чітко визначає, що порядок вступу до політичної партії, зупинення та припинення членства в ній визначається статутом політичної партії, а не положеннями про членські внески політичної партії.

Анотація

У статті досліджуються поняття членських внесків і їх місце в системі джерел фінансування політичних партій, особливості їх нормативно-правового регулювання в Україні та Польщі, а також аналізуються положення статутів окремих політичних партій, які регулюють розмір і порядок сплати членських внесків.

Summary

The article examines the notion of membership fees and their place in the sources of funding of political parties, peculiarities of their legal regulation in Ukraine and Poland. It also analyzes provisions of the statutes of some political parties that regulate the size and order of membership fees payment.

Використана література:

1. Шухов Ф.Г. Общественные объединения как институт гражданского общества: теоретико- и историко-правовое исследование : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ф.Г. Шухов. – Санкт-Петербург, 2015. – 238 с.
2. Петришина-Дюг Г.Г. Фінансування політичних партій: проблеми правового регулювання у сучасних державах / Г.Г. Петришина-Дюг // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – 2013. – № 60. – С. 91–97.
3. Skotnicki K. Modele i źródła finansowania partii politycznych / K. Skotnicki // Przegląd Sejmowy. – 2014. – № 1. – С. 29–48.
4. Богашева Н.В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти : [монографія] / Н.В. Богашева. – К. : Логос, 2012. – 446 с.
5. Кафарський В.І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності : [монографія] / В.І. Кафарський. – К. : Логос, 2008. – 560 с.
6. Васильченко О. Фінансування політичних партій у зарубіжних країнах / О. Васильченко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2008. – № 6. – С. 80–85.
7. Петришина-Дюг Г.Г. Проблеми вдосконалення фінансування діяльності політичних партій України (конституційно-правовий аспект) / Г.Г. Петришина-Дюг // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 10-1. – Т 1. – С. 74–77.
8. Олефіренко Е.О. Правове регулювання державного фінансування політичних партій: вітчизняний і світовий досвід / Е.О. Олефіренко // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 1. – С. 74–76. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pap.in.ua/1_2016/21.pdf.
9. Кустова С.М. Фінансування політичних партій як структурна складова інтеграційного процесу України до ЄС / С.М. Кустова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2015. – № 3. – С. 105–110.
10. Коцюруба О. Публічне фінансування політичних партій: перспектива для України на досвіді Польщі / О. Коцюруба // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2013. – № 57. – С. 179–188.

11. Платонова Н. Источники финансирования политических партий в Российской Федерации / Н. Платонова // Право и управление. XXI век. – 2011. – № 1. – С. 70–78.
12. Платонова Н.И. Правовое регулирование финансирования текущей деятельности политических партий в Российской Федерации и зарубежных странах: сравнительно-правовой анализ : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Н.И. Платонова. – М., 2015. – 224 с.
13. Zbieranek J. Finansowanie partii politycznych w Polsce – czy i jakie zmiany? / J. Zbieranek [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.batory.org.pl/upload/files/Programy%20operacyjne/PolicyPaper_Finansowanie%20partii.pdf.
14. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо фінансування політичних партій від 22 травня 2001 р. № 1516 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yuriy-shveda.com.ua/en/communion/partology/624-rekomendations.html>.
15. Руководящие принципы правового регулирования деятельности политических партий, приняты Венецианской комиссией на 84-м пленарном заседании (Венеция, 15–16 октября 2010 г.) [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://www.osce.org/ru/odihr/81988?download=true>.
16. Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції : Закон України від 8 жовтня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 49–50. – Ст. 449.
18. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/DetaileServlet?id=WDU19970980604>.
19. Статут політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Свобода» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://svoboda.org.ua/party/charter/>.
20. Статут політичної партії «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ba.org.ua/statut/>.
21. Статут Соціалістичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.spu.in.ua/uk/about/statut_partii.
22. Статут політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grytsenko.com.ua/statut.html>.
23. Положення про членські внески політичної партії «Громадянська позиція» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grytsenko.com.ua/polozhennja-pro-chlens-ki-vnesky.html>.
24. Положення «Про порядок сплати та обліку партійних внесків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sylalyudey.org/polozhennya-pro-splatu-partijnih-vneskiv/>.
25. Statut Platformy Obywatelskiej Rzeczypospolitej Polskiej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.platforma.org/dokumenty/statut-po>.
26. Statut Prawa i Sprawiedliwości [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pis.org.pl/dokumenty?search=STATUT&sort=latest&tag>.
27. Statut Sojuszu Lewicy Demokratycznej (tekst uchwalony na VI Kongresie SLD w dniu 23 stycznia 2016 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sld.org.pl/public/ckfinder/userfiles/files/STATUT_KONGRES20160123.pdf.
28. Uchwała Rady Krajowej SLD z dnia 23.03.2013 r. Zasady gospodarowania finansami Sojuszu lewicy demokratycznej [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sld.org.pl/ckfinder/userfiles/files/uchwala%20RKSLD%2020130323_zasady%20finansowe%20SLD.pdf.

Володимир Джуган,

викладач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету